

R. DRECHSLER-BIŽIĆ

ISTRAŽIVANJE TUMULA RANOG BRONČANOG DOBA U LIČKOM OSIKU

Prilikom reambuliranja terena u okolini Gospića 1973. godine upozoreni smo da se nedaleko od Ličkog Osika nalazi na jednoj njivi nekoliko zemljanih humaka, na vrhu kojih, već u samom humusu, vlasnici zemlje prilikom oranja nalaze mnogo nanešenog neobrađenog kamenja, kojega inače na drugim, ravnim, dijelovima oranica nema.¹ Odmah smo otišli na spomenuti lokalitet i već na prvi pogled utvrdili da je ovdje zaista riječ o pravim tumulima.

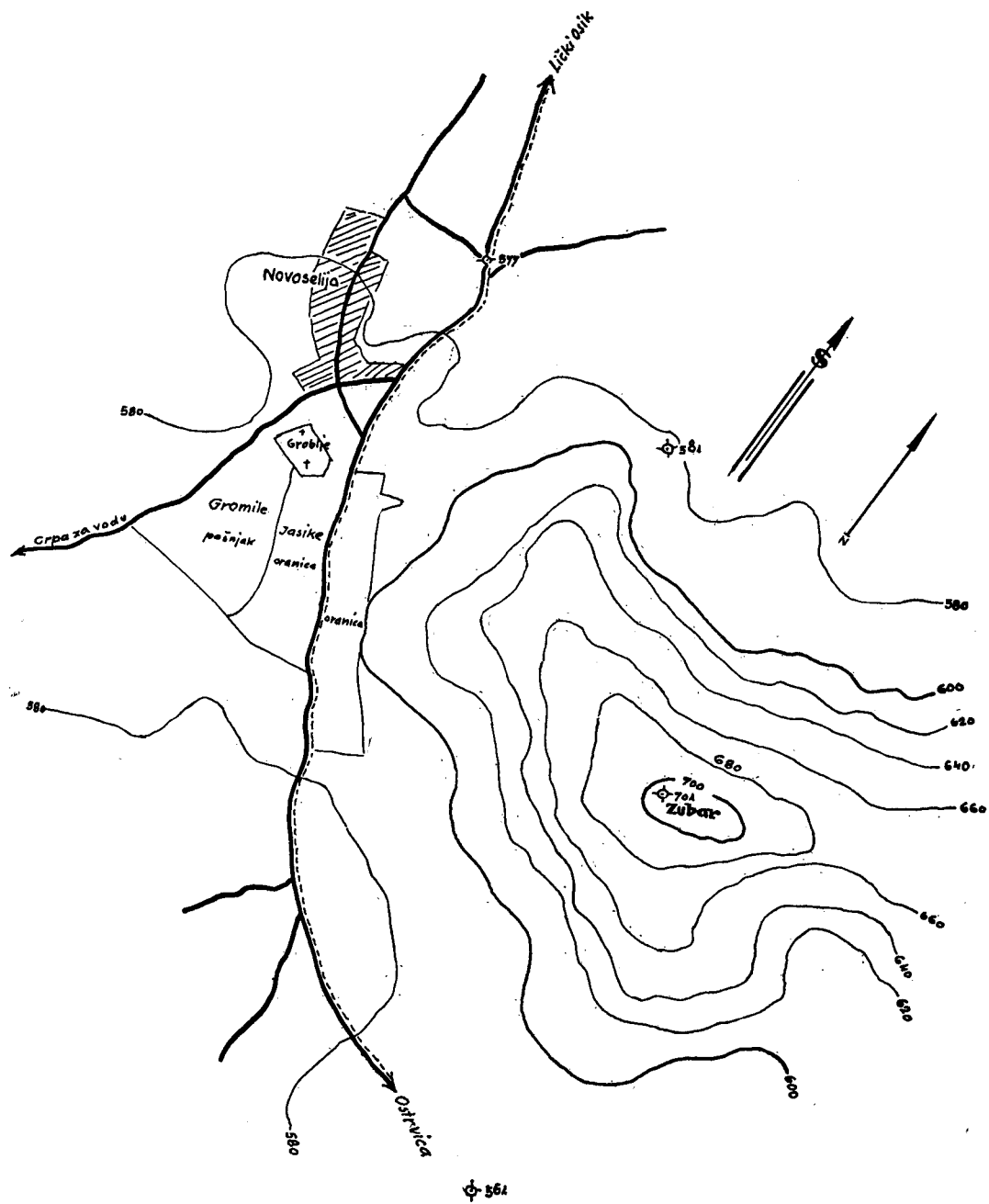
Lokalitet o kojem je riječ nalazi se oko 3 km sjeveroistočno od Ličkog Osika u zaseoku Novoselije (sl. 1). Put koji od Ličkog Osika vodi u Ostrvicu dotiče istočni dio sela i oko 1 km južnije prolazi pokraj recentnog groblja. Na tom mjestu, istočno od puta, na udaljenosti od oko 300 m nalazi se prahistorijska gradina »Zubar«, kota 701 na specijalnoj karti Gospić i Titova Korenica, zona 27. Padine ove gradine su pošumljene. Jugoistočna padina vrlo je strma, dok je nešto lakši prilaz na sjeverozapadnoj strani. Vrh je zaravnjen i bez vegetacije (tab. I, 1). Kulturni sloj je tanak, a ispod njega je odmah živac-kamen, od kojega je sazdano cijelo tlo gradine. Prilikom obilaska ovog objekta nađeno je samo nekoliko fragmenata grube tamnosmeđe keramike, potpuno atipične. Tragovi suhozida ili kakve druge obrambene utvrde nisu konstatirani.

U podnožju gradine, zapadno od puta, a južno od recentnog groblja, protežu se u pravcu sjever-jug oranice koje nose naziv Jasike i Gromile. Sam toponim Gromile indicirao je prahistorijske tumule, jer se nekropole s tumulima nazivaju različitim imenima, od kojih su najčešća, gromile, mogile, gomile. Uvidom na terenu utvrđeno je da na spomenutim njivama ima osam prahistorijskih tumula, raspoređenih u dva reda, i to: tumuli 1, 2, 3 i 4 poredani su u smjeru sjeverozapad—jugoistok, a nalaze se na zemljištu Save Vukelića iz Široke Kule i Ivana Oreškovića iz Novoselija, dok su tumuli 5, 6, 7 i 8 na zemljištu Jakova Oreškovića iz Novoselija. Pravac njihova pružanja paralelan je s prvom grupom (prilog 1).

Istraživanje ovih tumula izvršeno je u dvije kampanje 1974. godine.²

¹ Za ovaj podatak zahvaljujemo drugu Jovi Zagorcu iz Gospića, koji nam je prvi skrenuo pažnju na ovaj lokalitet.

² U prvoj ekipi sudjelovali su: Ružica Drechsler, kao rukovodilac radova, te Vera Vejvoda i Dubravka Balen, svi iz Arheo-

⊕ 581

Sl. 1

OPIS TUMULA³

Tumul 1 — kota 580,5

Na istočnoj strani recentnog groblja, na njivi Save Vukelića, nalazi se tumul visine 1,30 m. U osnovici, zajedno sa zemljanim plaštom koji je obradom terena malo razvučen, imao je promjer 7 m. Na ovom tumulu u vrijeme prošlog rata kopani su rovovi i tako je potpuno uništen. Jedino je na istočnom dijelu ostalo malo kamena od jezgre tumula, ali u njemu, prilikom iskopavanja, nije nađen nikakav trag groba ili bilo kakvih priloga.

Tumul 2 — kota 579,7

Ovaj tumul nalazi se također na njivi Save Vukelića. Zemljani humak bio je 1,56 m visok, a u osnovici je imao promjer 12 m. Nakon skidanja zemljanog plašta nađen je dio kamene jezgre tumula. Čini se, međutim, da je ta jezgra obradom zemlje najvećim dijelom uništena, te su ostala samo dva reda kamenja u dužini od 5 m i širini od 1,40 m. U tom kamenju nije bilo nikakvih ostataka groba ili bilo kakvih priloga.

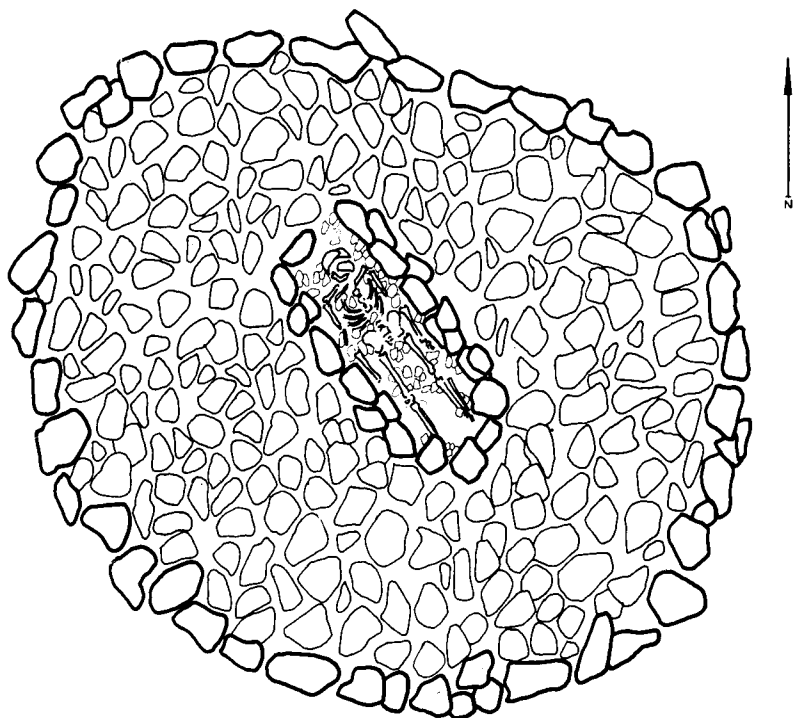
Tumul 3 — kota 581,0

I ovaj tumul bio je na zemljištu Save Vukelića. Zemljani humak bio je 1,20 m visok, a u osnovici je imao promjer 10 m (tab. II, 2 i prilog 1). Nakon skidanja zemljanog omotača, koji je na vrhu bio jako plitak (svega 0,30 m), otkopana je kamena jezgra visoka 0,98 m, a promjera 5,50 m (sl. 2). Tumul je konstruiran na slijedeći način: na prirodno nešto malo povišenom terenu stavljen je u krug niz većeg, neobrađenog kamenja, a cijela podnica ispunjena je manjim kamenjem. Oblik osnovice gotovo je idealan krug, koji je samo na sjevernoj strani nešto malo izbočen. Na dubini od 0,40 m od najviše tačke kamene jezgre nalazio se samo jedan skeletni grob. Skelet je bio ograđen sa dva reda lijepo poslaganog, neobrađenog kamenja. Dno te grobne konstrukcije bilo je pokriveno sitnim kamenjem koje je poslagano u jednom redu i tako činilo ravnu i čvrstu podlogu na koju je stavljen umrli. Grobna raka i skelet u njoj orijentirani su u smjeru sjeverozapad-jugoistok s pogledom na jugoistok. Skelet odrasla muškarca bio je dobro očuvan osim lubanje, koja je pod pritiskom kamenja polomljena u nekoliko dijelova. Umrli je ležao u opruženom stavu, na leđima, ruku pruženih uz tijelo. U grobu nije bilo priloga.

loškog muzeja Zagreb. Iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u radu ekipe sudjelovao je Ivan Šarić arheolog. Crtanje tumula, presjeka i grobova izveli su Ivan Šarić i Dubravka Balen, a fotografiranje Ivan Šarić i Ružica Drechsler. U drugoj kampanji sudjelovale su Ružica Drechsler i Dubravka Balen. Crtanje tumula, presjeka i grobnih konstrukcija izvela je Dubravka

Balen, a fotografiranje Ružica Drechsler. Geodetsko snimanje terena (Gromile i gradina Zubar) izvršio je Ivan Markovac, geodet iz Gospića. Nalaze su crtali Krešimir Rončević i Zoran Homen, student arheologije. Svim suradnicima najljepše zahvaljujem na pomoći i drugarskoj suradnji.

³ Položaj svih ovdje opisanih tumula nalazi se u prilogu 1 i 2 ovog rada.

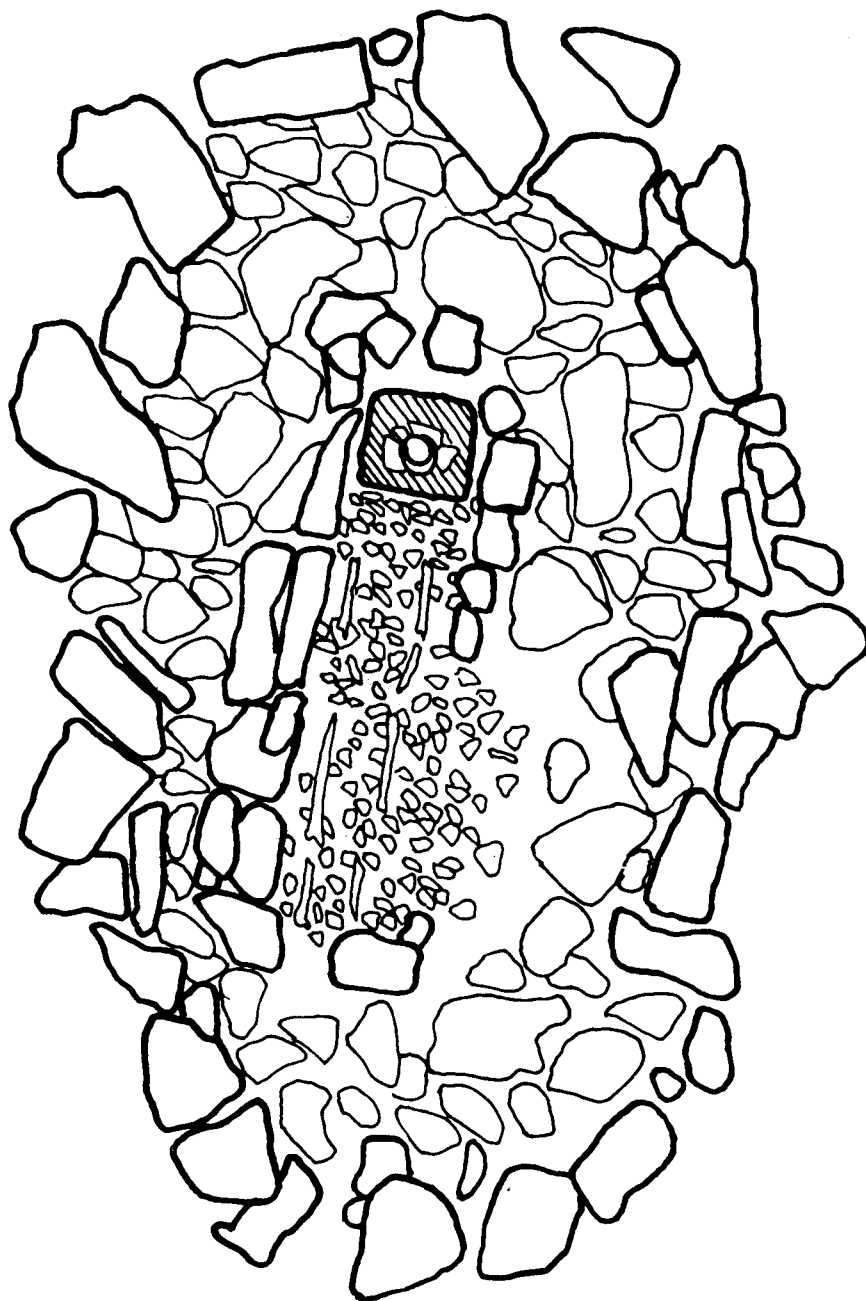

Sl. 2

Tumul 4 — kota 578,9

Ovaj tumul nalazio se na zemljištu Ivana Oreškovića. Zajedno sa zemljanim plaštom bio je visok 1,40 m, a osnovica je imala promjer 10 m.

Nakon skidanja zemljanog plašta nađena je kamena jezgra promjera $4,90 \times 3,30$ m, odnosno elipsoidnog oblika (tab. III, 2 i prilog 1). Objekt je oranjem jako oštećen, tako da barem dva gornja sloja kamenja potpuno nedostaju. Prvobitna visina kamene jezgre mogla je iznositi oko 1,20 m, a sada je očuvana samo do visine od 0,60 m. Rub kamene jezgre omeđen je krupnim, neobrađenim kamenjem, a u sredini, na podnici, nalazi se nešto sitnije kamenje, ali ne manje od promjera $0,40 \times 0,40$ m (sl. 3). U centru jezgre nalazio se samo jedan grob u lijepo konstruiranoj kamenoj raki dužine 2,70 m (tab. III, 2 i IV, 2). Kamenje koje je činilo grobnu konstrukciju složeno je tako da ravne, iako neobrađene, površine kamena stoje s nutarnje strane groba jedna do druge te tako čine neku vrstu uredno složena, ravna zida. Obradom zemljišta ova je groba konstrukcija malo oštećena, jer na istočnom zidu nedostaje nekoliko većih kamena. Dno groba gusto je popločeno sitnim lomljenim kamenjem koje je zbog oštećenja jednog zida groba na tom mjestu malo rasuto (sl. 3). Grob je orijentiran u pravcu sjever—jug s pogledom na jug. Dubina grobne konstrukcije iznosi 0,40 m. Skelet odrasla muškarca koji je ležao na leđima u opruženom stavu, ruku spuštenih uz tijelo, bio je slabo očuvan: nađene su in situ samo kosti ruku i nogu, nešto smrvljenih kostiju

Sl. 3

zdjelice, jedno rebro i jedan kralježnjak. Na sjevernom dijelu groba, na mjestu gdje se trebala nalaziti lubanja, na popločenom se podu groba nalazila tanka pravokutna ploča od neobrađena kamena, dimenzija $0,43 \times 0,35$ m (tab. IV, 2). U sredini te ploče bila je nepravilna, prirodna šupljina. Na tu ploču bila je stavljena keramička posuda s dvjema drškama (tab. IV, 1 i VII, 2, 2a). Nakon što su uklonjene posuda i kamena ploča, nije nađen ni najmanji trag lubanje ovdje sahranjenog muškarca. Da je teška kamena ploča slomila kosti lubanje, ostali bi barem očuvani tragovi kostiju u prahu, a pogotovu zubi, koji se uvijek prilikom iskopavanja nađu očuvani, koliko god drugi dijelovi lubanje bili uništeni. Međutim, kopanjem do 0,40 m dubine ispod podnice groba ipak nije ništa nađeno osim čiste, sterilne crvenice (terra rossa).

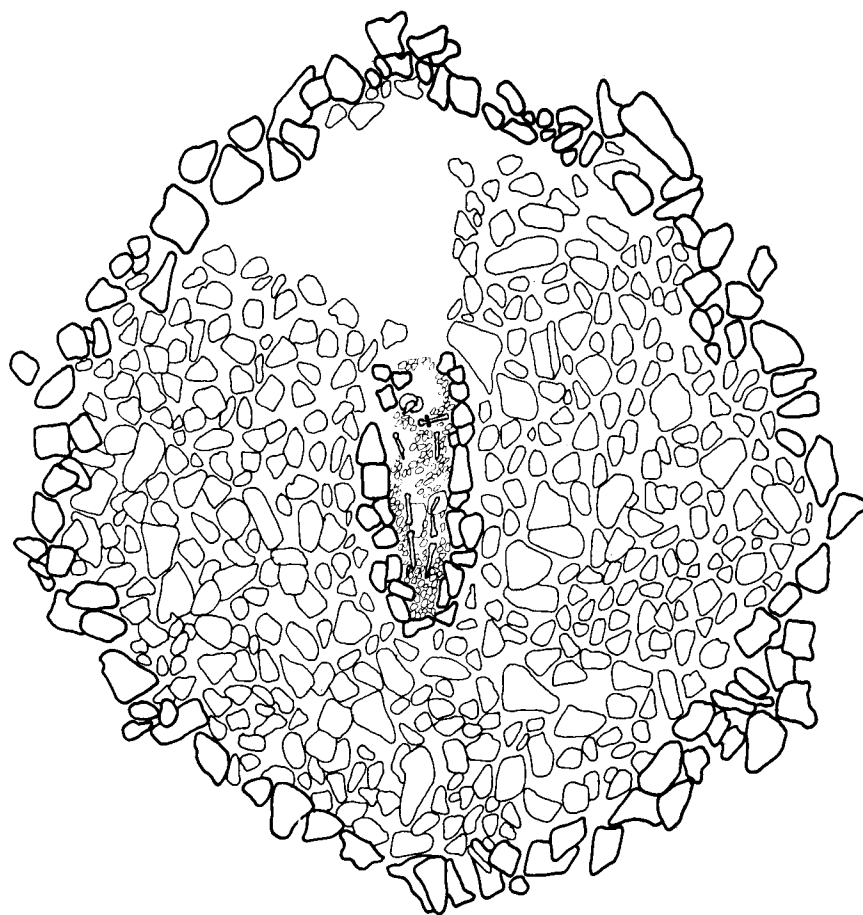
Tumul 5 — kota 580,1

Tumul se nalazio na zemljištu Jakova Oreškovića, i to uz sam južni rub današnjeg groblja.

Zemljani plašt, razvučen oranjem, bio je 2 m visok s promjerom od 9 m. Nakon skidanja zemlje utvrđeno je da su 2/3 kamene jezgre uništene, i to izgleda mnogo ranije, jer dio kompletne kamene konstrukcije potpuno nedostaje. Obično, kada se radi o oštećenjima prilikom oranja zemljišta, nedostaje samo nekoliko redova kamenja, i to s vrha. Međutim ovdje nedostaje kompletan dio podnice tumula, što je siguran znak da je uništen mnogo ranije, jer se oranje na ovom terenu ne provodi mehanizacijom i ne ide nikada dublje od otprilike četvrt metra. Dio očuvane kamene jezgre bio je 4 m dug, 1,20 m širok i 0,40 m visok te zapravo predstavlja samo komad podnice tumula. Među kamenjem nađeno je nekoliko malih fragmenata keramike, što je očit znak da je ovdje bio također jedan grob s keramičkim priložima koji su uništeni.

Tumul 6 — kota 578,9

Tumul se nalazio na zemljištu Marka Oreškovića. Promjer zemljanog plašta iznosio je 16 m, jer je i ovdje oranjem zemlja jako razvučena. Na vrhu tumula, na samoj površini, u promjeru od 3 m nađeno je kamenje. Promjer osnove kamene jezgre iznosio je 7 m, a visina 1,05 m (prilog 1, 2 i tab. I, 2 i V, 1). Kamena jezgra imala je oblik skoro potpunog kruga. Tumul je bio konstruiran kao i prethodni: po rubu kruga veliko, neobrađeno kamenje, podnica od nešto sitnijeg kamenja, a dalje nabacano kamenje do visine od 1,05 m. Na dubini od 0,60 m od vrha otkrivena je kamena konstrukcija groba dužine 2,60 m, a širine 1,02 m (tab. VI, 1, 2). Načinjena je kao i ostale ovdje spomenute grobne konstrukcije: kamenje, pravilno poredano, ograđuje prostor u kojem je podnica od lomljenog, sitnog kamena na kojem je bio skelet. Grobna je konstrukcija malo kod glave oštećena, odnosno nedostaje nekoliko većih kamena. Skelet je orijentiran u smjeru sjeverozapad—jugoistok s pogledom na jugoistok. Lubanja zdrobljena, a kosti ruku i nogu dosta dobro očuvane. Umrli je ležao na leđima, u opruženom stavu ruku spuštenih uz tijelo. Na lijevoj strani prsa, malo ispod ramena, nađena je vrlo

Sl. 4

dobro očuvana brončana bojna sjekira (tab. VII, 1 i VIII, 1 i sl. 4). Zanimljivo je napomenuti da u sjeverozapadnom segmentu kamene jezgre potpuno nedostaje kamenje sve do osnovice tumula, pa se može zahvaliti sretnoj okolnosti da ovaj grob nije opljačkan, iako je očito da je tu namjeru netko u davnini imao. Naime, skinuo je kamenje iz cijelog jednog segmenta, i to svega nekoliko centimetara od glave umrlog, te je zaista malo trebalo da naiđe na grob i odnese ovaj dragocjeni brončani nalaz.

Tumul 7 — kota 580,1

Tumul se nalazi na zemljištu Jakova Oreškovića, a po veličini je sličan tumulu 6. Promjer zemljanog omotača u osnovici iznosi 12 m, relativna visina je 1,50 m, prvotna visina kamene jezgre je 1,30 m, a sada je oranjem na vrhu dosta oštećena, tako da je sačuvana visina svega 0,80 m (tab. II, 1 i prilog 1). Promjer je kamene jezgre 6 m. Tumul nema idealno okrugao oblik nego je na jugozapadnoj strani

malo izdužen. U kamenoj jezgri, osim ostataka malih fragmenata keramike, nije nađeno ništa. Kako su i u ostalim tumulima u ovoj nekropoli grobovi bili relativno visoko u kamenoj jezgri, s pravom se može pretpostaviti da je grob bio obradom zemljišta uništen a ne opljačkan, jer bi u tom slučaju barem donekle ostala nedirnuti konstrukcija groba i skeleta u njemu.

Tumul 8 — kota 580,6

Tumul se nalazi na zemljištu Jakova Oreškovića, a djelimično je i vlasništvo sela (tab. I, 2 i III, 1). Promjer zemljanog omotača je 15 m, a visina 4 m. Radovima na vodovodnoj mreži potpuno je uništen, i po podacima radnika koji su kopali jamu za betoniranje šahta u samom središtu tumula ovdje nije bilo nikakva kamenja ni ostataka materijalne kulture, pa se mora pretpostaviti da je ovaj objekt već ranije vjerojatno uništen.

*

Rano i srednje brončano doba u Lici donedavno je bilo poznato samo po rijetkim slučajnim nalazima koji su dospjeli u Arheološki muzej u Zagrebu.⁴ Kakva su bila naselja i nekropole tog doba, kakva materijalna kultura, tko su bili nosioci te kulture, odnosno u kojoj je mjeri bila autohtona i što je sve utjecalo na njezino formiranje te kako je djelovala na kasniji razvoj kultura željeznog doba (Japodi) — sva ta pitanja bila su potpuno nerasvijetljena. Tek 1956. godine otkrivena je velika nekropola srednjeg i kasnog brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina te se na osnovi karakterističnih pojava na keramici i metalnim priložima donekle proširilo znanje o zbivanjima koja su prethodila pojavi japodske kulture. Za koju se sada s više sigurnosti može tvrditi da počinje svoj razvoj na temeljima autohtonih kultura srednjeg brončanog doba uz pojave kulturnih utjecaja, korijene kojih treba tražiti u srednjoj Evropi i Podunavlju.

Do otkrivanja tumula u Ličkom Osiku (Novoselije) također nije bilo podataka o razvoju ranog brončanog doba u Lici. Dva tri slučajna nalaza samo su bila znak da je i u to vrijeme u ovoj regiji bilo života. Istraživanje nekropole u Ličkom Osiku unijelo je u ovo pitanje nešto više svjetla.

Nekropola u Ličkom Osiku sastoji se od osam zemljanih tumula s kamenom jezgrom. Kako je zemljani omotač svakog tumula stalnom obradom terena jako razvučen, nije se mogla sasvim precizno odrediti njegova prvotna visina ni promjer osnove, ali se može pretpostaviti da nije bio mnogo veći od kamene jezgre tumula koji je pokrivaio. Kamene jezgre, iako mjestimično nešto snižene zbog odbacivanja kamenja koje je smetalo pri oranju, bile su sve sličnih dimenzija: visine od 0,90—1,20 m, a promjera osnove od 4—5 m, s izuzetkom tumula 6, koji je imao promjer 7 metara. Svi su tumuli bili jednako konstruirani: u osnovi krupno obrađeno kamenje poredano u pravilan krug, sitnije kamenje nabacano do visine od cca

⁴ R. Drechsler, Zbornik 5, Historijski arhiv u Karlovcu, Karlovac, 1973, str. 132 (bodež iz Manite drage). N. Pandžić-Majnarić, Rad

vojvođanskih muzeja, sv. 20, Novi Sad, 1971, str. 14,2 (krilasta igla iz Krbavice).

0,60 m, u centru tog kamenja grobna konstrukcija, koja se opet pokriva kamenjem sve do vrha tumula. Grobna konstrukcija sastoji se od 1—2 reda lijepo složenog neobrađenog kamenja, a podnica se ispunjava sitnim, lomljenim kamenjem gusto složenim jedno pokraj drugog, tako da čini neku vrstu ravne kamene podloge. Na tu podlogu stavlja se umrli u ispruženom stavu, ruku spuštenih uz tijelo, a u jednom tumulu nalazi se po pravilu samo jedan grob. Grobovi su orijentirani u smjeru sjever-jug, s malim otklonom u smjeru sjeverozapad—jugoistok. Kamenje od kojega je konstruiran tumul vapnenastog je sastava, a nalazi se na padinama gradine Zubar koja je jedini kameni objekt u okolici, jer je sav ostali teren ravan i sastoji se od obradive crvene zemlje (terra rossa).

Ovdje opisan način sahranjivanja u rano brončano doba u Lici nije izolirana pojava na području zapadnog Balkana. Slične pojave zapažene su u zapadnoj Srbiji, Bosni (glasinačko područje), Crnoj Gori, Dalmaciji i Istri. U posljednjih nekoliko godina sve se više istražuju tumuli ranog i srednjeg brončanog doba u tim regijama i kada se usporede s tumulima u Ličkom Osiku, dolazi se do nesumnjivo mnogih zajedničkih elemenata, od kojih su dva najvažnija i za sva ovdje spomenuta geografska područja zajednička: osnovni vid nekropole su tumuli, a dominantan ritus inhumacija. Zbog toga ovdje treba ukratko ukazati na zajedničke elemente i razlike u načinu sahranjivanja u tim regijama.

U Istri je 1954. i 1957. godine B. Bačić⁵ istražio nekoliko tumula na području oko Rovinja i u neposrednoj okolici Pule (Šandalja) te u široj regiji južne Istre (tumuli u naselju Krmeda). Grobovi iskopani na tri razna lokaliteta u južnoj Istri sadržavali su zgrčene skelete, a grobne konstrukcije su zapravo sanduci od tankih, lijepo složenih kamenih ploča. S nekropolom u Ličkom Osiku slični su po tome što su: a) orijentirani, kako navodi Bačić, kao i općenito svi grobovi ovog doba u Istri, više od sjevera prema jugu nego od istoka prema zapadu, b) u grobovima je dno bilo pokriveno s nekoliko centimetara debelim slojem sitnog šljunka ili valutka (Krmeda, Šandalja).⁶

Detaljan izvještaj o iskopavanjima tumula na Cetini, koje već nekoliko godina istražuje I. Marović, još nije objavljen. Poznate su ipak činjenice da se u kamenim tumulama sahranjuju mrtvaci u zgrčenu položaju, slično kao u Istri. Nešto više podataka iz te regije imamo o lokalitetu Obrovac—Han kod Sinja.⁷ Prema podacima Z. Vinskog, nađena su ovdje dva brončana triangularna bodeža, za koje autor kaže da prema tipološkim odlikama pripadaju izrazito unjetičkom tipu, a datira ih u stupanj bronca A₂ ranog brončanog doba. U jednom grobu sa zgrčenim skeletom u kamenom sanduku u sklopu tumula kod Sinja, što ga je iskopao I. Marović 1958. godine, nađeni su triangularni bodež i kratki brončani mač s metalnom drškom.

⁵ B. Bačić, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LVI—LIX/2, Split, 1954-57. i Jadranski zbornik IV, Rijeka-Pula, 1959-60.

⁶ Ibid., Jadranski zbornik IV, str. 199. Autor navodi: »Dno groba je bilo pokriveno malenim kamenčićima, valucima s morske obale. Orijentacija groba bila je skoro točno

sjever-jug, s otklonom svega 4° od sjevera prema zapadu«.

⁷ A. Benac, 42 Bericht der RGK, Berlin, 1962, str. 140 i dalje; B. Čović, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1963, str. 46; Z. Vinski, Vjesnik AMZ, ser III, sv. II, Zagreb, 1961, str. 13, 15 i 19, s citiranom literaturom.

Za ovaj grob, zbog tipoloških odlika brončanog mača, Z. Vinski predlaže datiranje u stupanj bronca A₂—B₁ po kronologiji Reinecke. Kao što se iz ovog vidi, oblici do sada poznatih nalaza iz tumula ranog brončanog doba srednjodalmatinskog zaleđa jasno ukazuju na moguće veze s kasnijim fazama unjetečke kulture, a to u isto vrijeme predstavlja i zajedničku crtu i istovremenost s nalazima iz Ličkog Osika, o čemu će još biti opširnije govora. Zajednički im je, razumije se, i sam tip grobnice — kameni tumul.

U Crnoj Gori postoje dvije vrste tumula — zemljani i kameni. Na osnovi detaljne analize pogrebnog rituala, većina ovih tumula pripada specifičnoj grupi koja se javlja na tlu ove republike i susjedne Albanije, a za teritorij zapadnog Balkana vezuje ih samo tip grobnice-tumul.⁸

M. i D. Garašanin dali su opširnu analizu načina sahranjivanja u tumulima zapadne Srbije i konfrontirali ih s glasinačkim i tumulima drugih susjednih područja (Podrinje, Hercegovina), našavši između jednog i drugog pogrebnog rituala mnogo sličnosti.⁹ Prema njihovim podacima, u kulturi ranog brončanog doba u zapadnoj Srbiji sahranjuje se u tumulima koji su u pravilu srednjih dimenzija, a pretežno su zemljani. U njima su dvije vrste sahranjivanja: inhumacija u zgrčenom položaju i spaljivanje. Grobovi su srazmjerno siromašni priložima. Umrli se sahranjuju u kamenim sanducima, ali je čest slučaj da se grob ograđuje sasvim nemarno većim neobrađenim kamenjem i opet pokriva kamenjem. Kao što se iz ovog kratkog pregleda vidi, tumuli zapadne Srbije slični su tumulima iz Ličkog Osika po tome što su sličnih dimenzija i što je donekle slično ograđivanje groba većim neobrađenim kamenjem.

Najveća sličnost kako u pogledu konstrukcije tumula tako i u pogrebnom ritualu zapaža se između tumula u Ličkom Osiku i onih na glasinačkom području. B. Čović je u svom radu »Pogrebni običaji prahistorijskih stanovnika glasinačkog područja«¹⁰ opisao sve do sada sigurno utvrđene tumule ranog brončanog doba te regije i utvrdio između ostalog: tumuli ranog brončanog doba na Glasincu (osim manjih izuzetaka) imaju 8—12 m promjer osnove, a svi su relativno niski, odnosno ispod jednog metra. Rađeni su od kamena i zemlje, tri su kamena, a samo jedan zemljani. Sahranjivanje u ispruženom stavu prevladava u ovom periodu (sporadično se javlja i spaljivanje). U grobovima ima malo nalaza, i to pretežno oružja: kamene sjekire, kremene strelice i brončani bodež, a rjeđe keramičke posude i nakit (tumul u Županovićima, gdje je nađeno 26 brončanih dugmeta).¹¹ Nekropole ovog vremena na Glasincu sastoje se od manjih grupa tumula koje su geografski dosta udaljene jedne od drugih. Svi ovi podaci vrlo dobro odgovaraju situaciji u Ličkom Osiku, gdje se vide iste ili slične dimenzije tumula i njihovo grupiranje u manje skupine, slične grobne konstrukcije, a osobita je sličnost u položaju umrlog, odnosno sahranjivanje u ispruženom stavu. U svim ostalim ovdje pomenutim regijama ova pojava nije zapažena: prevladavalo je ili sahranjivanje u zgrčenom stavu ili spaljivanje. Važno je napomenuti i to da je,

⁸ M. Parović-Pešikan i V. Trbuhović, *Starinar* XXII, Beograd, 1971, str. 133.

⁹ M. i D. Garašanin, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, sv. XIII, Sarajevo, 1958, str. 5—19.

¹⁰ B. Čović, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, sv. XVIII, Sarajevo, 1963, str. 5—24.

¹¹ *Ibid.*, str. 44.

prema podacima koje je skupio Čović u spomenutom članku, analiza pogrebnog rituala i priloga materijalne kulture pokazala da se na glasinačkom području može pratiti siguran kontinuitet od ranog brončanog doba do punog željeznog doba. Konture takva kontinuiteta, otkrićem tumula u Ličkom Osiku i nekropole u Bezdanjači, počinju se otkrivati i na tlu Like. Inhumacija u opruženom stavu izrazita je u tumulima u Ličkom Osiku kao i u Bezdanjači, nekropoli srednjeg i kasnog brončanog doba, a skoro isključivo zastupljena tijekom cijelog trajanja starijeg i mlađeg željeznog doba (kultura prahistorijskih Japoda).

Pojavom ovakvih nekropola s tumulima u Lici dopunjava se i još jednom potvrđuje i konstatacija M. i D. Garašanina da se . . . »na celom području zapadnog Balkana ima još od početka metalnog doba računati sa jednim u suštini jedinstvenim kulturnim razvojem, koji se dalje može pratiti do punog halštatskog perioda«. ¹²

Što se tiče priloga u grobovima ovdje spomenutih regija, oni se po svojim tipološkim osobinama međusobno razlikuju, što ovisi od utjecaja koji prodiru na pojedine tačke iz bližih susjednih teritorija. Tako na primjer nalazi iz Crne Gore predstavljaju lokalni razvoj kulture brončanog doba obogaćene importom iz Egeje, ¹³ dok se na nalazima iz Istre primjećuju utjecaji panonske i srednjoevropske (unjetičke) kulture ranog brončanog doba. ¹⁴ Zapadna Srbija i glasinačko područje u ovom pogledu također stoje djelomično pod utjecajem iz panonskog, a djelomično karpatskog areala, uz isto tako jasno izražene lokalne utjecaje (u Srbiji bubanjsko-humski elementi kao veze s kulturom balkansko-anadolskog kompleksa).

ANALIZA I KRONOLOGIJA NALAZA IZ TUMULA U LIČKOM OSIKU

Prilikom opisa nekropole napomenula sam da su samo u dva, od osam tumula, nađeni prilozi u grobovima. Ipak, oni su po svojim tipološkim odlikama toliko karakteristični da se na osnovi njihove analize može sa sigurnošću utvrditi nekoliko važnih činjenica za razvoj ranog brončanog doba u Lici.

U grobu tumula 6 na lijevoj strani prsa skeleta nađena je dobro očuvana brončana sjekira (tab. VII, 1 i VIII, 1). Po obliku pripada grupi sjekira s cjevastim tuljcem za nasađivanje drvenog drška (dio drveta nađen je i u tuljcu ove sjekire). Dimenzije ovog primjerka iznose: dužina 26 cm, dužina tuljca 11,6 cm, širina leđa sjekire 5,5 cm, promjer tuljca 2,5 i 2,2 cm. Tuljac je na cijeloj duljini ukrašen dubokim, koncentričnim kanelurama. Leđa sjekire imaju oblik kreste (Kammförmige Axt), a usko i dugačko sječivo završava se stanjenom, segmentnom sječicom. Kresta je ukrašena duboko urezanom linijom od koje vertikalno polaze dvije takođe duboko urezane linije koje se na izduženom dijelu sjekire približavaju jedne drugima, produbljuju i tako u obliku kanelura paralelno teku skoro do kraja, gdje se opet malo iznad sječice razdvajaju i završavaju.

Sjekire ovog tipa poznate su u arheološkoj literaturi kao bojne sjekire, što znači da spadaju u vrstu oružja, a ne oruđa. Neki autori odriču im svaku praktičnu

¹² M. i D. Garašaniin, o. c., str. 6.

¹⁴ B. Bačić, *Jadranski zbornik* IV, str. 199.

¹³ M. Parović-Pešikan i V. Truhović, o. c., str. 137.

upotrebnu vrijednost, navodno zbog toga što imaju oblik koji ne bi mogao služiti kao sredstvo za napad i što su mahom lijepo ukrašene. Zbog toga ih smatraju samo simbolom dostojanstva kakvog poglavara ili važnijeg člana plemena.¹⁵ Nasuprot tome mišljenju, najveći broj arheologa ipak ih smatra oružjem, odnosno bojnim sjekirama, što ne isključuje mogućnost da su ih mogli nositi i neki odabrani pojedinci, s obzirom na činjenicu da je u rano brončano doba bronca još uvijek bila vrlo dragocjen metal, pa ovakvi predmeti nisu morali biti pristupačni svakom članu plemena.

Ovim sjekirama posvetili su u novije vrijeme više pažnje L. Hájek,¹⁶ a zatim M. Pernička i V. Podborsky,¹⁷ koji su ih podijelili u tri varijante: prvoj varijanti pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku kreste, poznate pod nazivom sjekire tipa Křtėnov, drugoj varijanti pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze, a trećoj sjekire kojih su leđa u obliku puno lijevane polukugle. Ovom podjelom izvršena je samo tipološka, a ne i kronološka distinkcija, a nju je prihvao i B. Hänsel. A. Mozsolics¹⁸ podijelila je ove sjekire na dvije varijante: sjekire tipa Křtėnov pripisala je nešto starijoj grupi (grupa A), a sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze mlađoj grupi (grupa B). Ovakvu podjelu, kao i datiranje, s pravom je osporio B. Hänsel.¹⁹ Kako sjekira iz Ličkog Osika, prema tipološkim odlikama, pripada donekle u grupu bojnih sjekira varijante 1 prema podjeli čeških arheologa, odnosno tipu Křtėnov, to će ovdje biti nešto opširnije govora samo o tom tipu sjekira. O njima je dosta podataka dao B. Hänsel, i to prvenstveno za one iz Karpatske kotline, ali ipak uzimajući u obzir i važnije nalaze izvan ovog područja. Ukupno je u Evropi za sada registrirano 25 lokaliteta na kojima su nađene ove sjekire.²⁰ Iz podataka u popisu koje daje spomenuti autor, kao i iz do sada objavljenih radova u kojima se spominju, može se zaključiti da su rasprostranjene na prilično širokom području od Donje Austrije do Švedske.²¹ Najgušće su zastupljene ipak na relativno uskom prostoru Karpatske kotline i u dijelovima Čehoslovačke i Mađarske, koji ne ulaze u sastav Karpatske kotline.²² Zbog gustine sjekira tipa Křtėnov na spomenutom području neki ih nazivaju i sjekire češko-ugarskog tipa.²³

¹⁵ M. Novotná, *Prähistorische Bronzefunde*, Abt. IX, Bd. 3, München, 1970, str. 54.

¹⁶ L. Hájek, *Památky pravěk XLIII*, Praha, 1947—48, str. 96—101.

¹⁷ M. Perničká — V. Podborsky, *Sborník prací Fil. fak.*, 8. Brno, 1959, str. 5.

¹⁸ B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der Mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Teil I, Bonn, 1968, str. 57—58.

¹⁹ A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapest, 1967, str. 29, ff. (*Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás*). Najnoviji pokušaj autorice da sjekire s lepezastim leđima stavi u mlađu grupu od sjekira tipa Křtėnov opovrgao je B. Hänsel (o. c. str. 58).

²⁰ B. Hänsel, o. c., str. 185, lista 38.

²¹ M. Gimbutas, *Bronze age cultures in Central and Eastern Europe*, Paris-Hague-London, 1965, str. 64.

²² Prema podacima B. Hänsela, o. c., lista 38, pojedinačni primjerci nađeni su u Jugoslaviji, Austriji, Njemačkoj (Šlezija, Meklenburg, Bavarska) i Rumunjskoj, a smatraju se većinom importom iz već spomenute češko-mađarske postojbine. Tako H. Arberman (*Praehistorische Zeitschrift XXIV*, Berlin, 1933, str. 21, sl. 14) kaže da ovaj jedan primjerak, nađen u Švedskoj, nesumnjivo pripada grupi importiranih nalaza, koji su u ovu regiju dopremljeni iz srednjeg Podunavlja.

²³ S. Foltiny, *Zur Chronologie der Bronzezeit des Karpatenbeckens*, Bonn, 1955, str. 73 i odgovarajuća literatura.

U starijoj literaturi mahom su bile datirane u srednje brončano doba.²⁴ Hänsel je, na osnovi popratnih nalaza u grobovima u kojima su priložene, ovu kronologiju nešto promijenio²⁵ i sjekire tipa Křtěnov kronološki odredio na slijedeći način:

— sjekire zapadnog dijela Karpatske kotline vremenski je smjestio u svoj stupanj FD III (Frühe danubische Bronzezeit), što odgovara stupnju bronca A₂ po Reineckeovoj kronologiji.²⁶ Za ovakvo datiranje oslonio se prvenstveno na nalaze sjekira u ostavama Hajdúsámson i Apa te na jedan nalaz sjekire iz groba u nekropoli Megyaszó, koja sadrži isključivo nalaze ranog brončanog doba. Isto vrijedi i za primjerak sjekire iz prahistorijskog naselja Barca u Slovačkoj.²⁷

— sjekire istočnog dijela Karpatske kotline datirao je u prelaz od FD III na MD I stupanj (Frühe danubische — Mittlere danubische Bronzezeit), što odgovara prelazu od stupnja bronca A₂—B₁ po periodizaciji Reinecke. Za ovakvo datiranje poslužila mu je ostava iz prahistorijskog naselja Nitriansky Hrádok—Zaměček u Slovačkoj, a koja je nađena u tzv. srednjem Mad'arovce sloju kojeg karakteriziraju bogato ukrašene igle okrugle glave s kraja ranog i početka srednjeg brončanog doba.²⁸ Ovu ostavu datirala je, nekoliko godina kasnije i M. Novotná u isti period. O nalazu je dala neke bliže, do tada nepoznate podatke, odnosno da je ostava nađena u jednoj jami (Kulturgrube) utvrđenog naselja zajedno sa keramikom Mad'arovce kulture, te je na osnovu te keramike i izvršila datiranje u »klasičnu fazu« Mad'arovce kulture.²⁹

Dva nalaza ovog tipa sjekire, oba iz grobnih cjelina u Austriji, također pripadaju, sudeći po nalazima koji su bili s njima, istom vremenu kao i ove spomenute. U grobu 4 u nalazištu Unternalb (sjeverna Austrija) ovu sjekiru dobro datira igla s okruglom koso probušenom glavom u stupanj bronca A₂—B₁.³⁰ Prije nekoliko godina u Donjoj Austriji nađena je još jedna sjekira u Alberndorfu. Prilikom zemljanih radova slučajno su otkopana dva groba. Umrli su ležali u zgrče-

²⁴ Ibid., str. 74. K. Willvonseder, o. c., str. 72—74.

²⁵ B. Hänsel, o. c., str. 55—57.

²⁶ Ibid., prilog 1.

²⁷ Ibid., tab. 5, Hajdúsámson; tab. 6, Apa (Satu Mare); tab. 8,1-9 Megyaszó i tab. 8,10-37, Barca. Sve nabrojane sjekire imaju lepezasta leđa, osim primjerka iz Apa.

²⁸ Ibid., str. 56. U napomeni 9, na istoj stranici, autor se zahvalio A. Točiku na podatku o spomenutim iglama, ne navodeći nikakve pobliže podatke o ovoj ostavi, iako je spominje u citiranom radu na str. 51, sl. 34,1-11. Naime, u samoj ostavi nema igala o kojima autor govori, ali se zato nalazi keramika Mad'arovce kulture (M. Novotná, o. c. str. 54). Ostavu Nitriansky Hrádok publicirao je A. Točík u *Archeologica Slovaca Fontes*, Tom. V, Bratislava, 1964 i A. Točík — J. Vladar, *Slovenská archeologia* XIX, 2, Nitra, 1971, str. 381, sl. 14.

²⁹ M. Novotná, o. c., str. 30 i 54; tab. 19, 340 i 341 i tab. 49,1-11. Ovakvo datiranje daje i M. Gimbutas, o. c., str. 64; isto datira i L. Hájek, *Památky Pravěk XLIII*, Praha, 1950, str. 100, dok ih Willvonseder stavlja na prijelaz od ranog na srednje brončano doba, odnosno u stupanj bronca A₂—B₁ (K. Willvonseder, *Die Mittlere Bronzezeit in Österreich*, Wien, 1937, str. 74). Ovdje je navedeno samo nekoliko datiranja iz starije i novije literature koja se oslanjaju na sigurne zatvorene nalaze u ostavama i grobovima. Međutim ima autora koji smatraju da je ovaj tip sjekire rasprostranjen uglavnom u srednje brončano doba. Popis te starije literature dali su S. Foltiny, o. c., str. 73—74 i L. Hájek, o. c., str. 99—100.

³⁰ K. Willvonseder, o. c., str. 74.

nom položaju. U grobu 1 pored sjekire lepezasto proširenih leđa (Fächerformige Axt) bila je igla s okruglom pločastom glavom (Scheibenkopfnadel) i triangularni bodež sa četiri okrugla otvora na proširenom gornjem dijelu i sa četiri sačuvane zakovice.³¹

Pittioni je oba ova groba datirao u stupanj bronca A₂ prema Reineckeovoj periodizaciji. Ukratko rečeno, u Karpatskoj kotlini, kao i u njezinu bližem susjedstvu, ove vrste sjekira spadaju u kulturnu grupu Otomani — Mad'arovce, odnosno obuhvaćaju FD III i MD I stupanj Hänselove kronološke podjele. To je kraj ranog i početak srednjeg brončanog doba po Reineckeovoj periodizaciji, odnosno vrijeme od 1600—1500. pr. n. e.

U Češkoj i Moravskoj nađen je značajan broj sjekira tipa Křtěnov koje je detaljnije obradio L. Hájek (vidi bilješku 16). Neke su nađene kao pojedinačni nalazi, a za sada nijedna na ovom teritoriju nije bila u grobnoj cjelini. Najviše ih je u ostavama, i to u Češkoj: Křtěnov, Ves Touškov i Libochovice, a u Moravskoj Křenovice.³² Osim sjekire iz Křenovica, koje su leđa u obliku lepeze, sve ostale pripadaju grupi sjekira s leđima u obliku kreste, odnosno tipu Křtěnov, koje Hänsel datira u vrijeme bronce A₂ s tendencijom prijelaza na stupanj bronca B₁.³³

Upoređivanjem svih do sada poznatih i uglavnom publiciranih cjevastih sjekira s nalazom iz Ličkog Osika treba istaći sljedeće: sjekira iz Ličkog Osika pripada u osnovnim crtama sjekirama tipa Křtěnov, odnosno prvoj varijanti po klasifikaciji Hájeka i drugih čeških autora.³⁴ Međutim detaljnom analizom sjekirâ ovog tipa moglo se uočiti da unutar te grupe postoje neke manje tipološke razlike koje u vezi s analizom naše sjekire treba ovdje istaknuti. Naime, sjekire tipa Křtěnov mogle bi se podijeliti u dvije varijante: varijanti I pripadale bi sjekire koje na kresti, ispod urezane linije, imaju obavezno ornament u obliku niza kratkih urezanih crtica, a cjevasti tulac za nasadivanje drške na jednom je kraju širi (2—5 mm). Ovoj varijanti pripadaju skoro sve sjekire češko-moravske i djelo-

³¹ R. Pittioni, *Archaeologia Austriaca*, 37, Wien, 1965, str. 18—24. Skeletni grob 1, sl. 3 i prilozi iz groba 1, sl. 4.

³² L. Hájek, o. c., str. 97, sl. 1, 1-15; str. 98, sl. 2, 1-2 i sl. 3, 1-4; str. 99, sl. 4, 1.

³³ Već je L. Hájek u citiranom radu, str. 100, zaključio da su sjekire tipa Křtěnov porijeklom iz Mađarske i da nisu u kulturnom pogledu ograničene na jednu određenu regiju. Kultura grobnih humaka srednjeg Podunavlja, po njegovu mišljenju, odigrala je posredničku ulogu u prenošenju ovih sjekira u Češku i dalje na sjever, sve do Švedske. S ovim se mišljenjem ne bih mogla potpuno složiti jer smatram da se na osnovi novijih rezultata može sa sigurnošću reći da su spomenute sjekire nastale ranije, odnosno potkraj ranog brončanog doba, i da nisu baš karakteristične za srednje

brončano doba nego su, kako je to naglasio i Hänsel, ograničene na relativno uzak geografski prostor i kratko vremensko trajanje. Ako ih je i bilo u nalazištima kulture grobnih humaka srednjeg Podunavlja, one za taj period nisu karakteristične u tom arealu.

S. Foltiny, o. c., str. 73—74, navodi mišljenja većeg broja arheologa o postanku i razvoju ovih sjekira. M. Novotná, o. c., str. 55, govori samo o njihovom rasprostranjenju, ne ulazeći u pitanje njihova porijekla. B. Hänsel, o. c., str. 57—58, smatra da je domovina ovih sjekira transilvansko-mađarska regija, jer po njegovim riječima Češka to ne bi mogla biti zbog toga što su tamo nađene samo mlađe varijante, dok stariji oblici iz kojih se one razvijaju ne idu na zapad dalje od istočne Austrije i Moravske.

³⁴ Usporedi bilješku 17.

mično slovačke regije.³⁵ Varijanti II pripadale bi sjekire koje na kresti nemaju spomenuti ornament crtica, a sama kresta je nešto veća nego kod onih varijante I i na donjem dijelu polukružno zasvođena. Ove sjekire pojavljuju se u Karpatskoj kotlini, i to u njezinom zapadnom dijelu, zatim u srednjoj Mađarskoj, u Vatinu u Vojvodini, a jedan primjerak registriran je, kao import iz Podunavlja, čak u Švedskoj (Strö — Švedska, Solt — Mađarska, Vatin — Jugoslavija). Osim ovih detalja na sjekirama ove grupe zapaža se još jedan detalj kojega nema na češko-slovačkim primjercima. To je ili prstenasto proširenje na jednom kraju tuljca (sjekira iz nalazišta Solt, Hänsel, o. c. tab. 1, 33), ili proširenje s obje strane cjevastog tuljca na mjestu gdje se on spaja sa sječivom sjekire (primjerak iz ostave Apa, Hänsel, o. c., tab. 6, 5).

Sjekira iz Ličkog Osika sjedinjuje u sebi elemente i jedne i druge varijante: po dimenzijama — odnosno vitkosti — sječiva, kao i po karakterističnoj proširenosti jedne strane tuljca za nasađivanje, približava se varijanti I. Interesantno je napomenuti da su od velikog broja sjekira, kojih se dužina kreće od 20—24 cm, jedino sjekire iz Ličkog Osika i Křtěnova najveće — obje imaju sječivo dugačko po 26 cm! S druge strane, zbog nedostataka urezanih crta i po samom izgledu kreste primjerak iz L. Osika više nalikuje na primjerke varijante II. Kresta njegove sjekire je veća, skoro polukružna, a donji rub je konkavno izvučen dok češko-moravski primjerci imaju donji rub kreste ravno rezan. Ono pak što je izdvaja od ostalih ovdje navedenih varijanti jest način izrade ornamenta na sječivu. Naime, paralelne urezane linije na svim drugim sjekirama povučene su sasvim uz rub sječiva, kojeg uzdužna sredina ostaje prazna (usp. tab. X, 1—8). Na primjeru iz Ličkog Osika te se linije odmah ispod kreste približavaju jedne drugima, postaju dublje i u vidu dubokih kanelura paralelno teku do kraja sječiva, pokrivajući cijelu njegovu površinu. Osim toga jasno se vidi da su one bile udubene u negativu, odnosno u kalupu, i da nisu nakon odlijevanja naknadno urezane, što je, čini se, slučaj na nekim od ovdje spomenutih sjekira.

Zbog uočenih brojnih varijacija u tipovima cjevastih sjekira izvršila sam ovdje novu podjelu, i to tako da sam postojeće varijante sjekira tipa Křtěnov čehoslovačkih arheologa zamijenila nazivom *g r u p e A, B i C*. Dalje sam unutar grupa A izdvojila dvije varijante, pa bi sada konačna podjela izgledala ovako:

Grupa A

Varijanta I

Ovamo sam ubrojila sjekire koje imaju leđa u obliku kreste, označene kao tip Křtěnov. Sjekire ove varijante imaju malu, polukružnu krestu ukrašenu redovito nizom urezanih kratkih linija, a donji dio je ravan. Ograničene su na relativno uzak geografski prostor Češke, Moravske i Slovačke (tab. X, 3, 4).

³⁵ Karakteristični primjerci publicirani su kod Hájeka, o. c., str. 97—99 — vidi bilješku 32.

Varijanta II

Ovoj varijanti pripadale bi sjekire s velikom, polukružnom krestom, a rasprostranjene su u zapadnim dijelovima Karpatske kotline i u Transdanubiji (Mađarska). Ovamo pribrajam i sjekire iz Vatina i Ličkog Osika (tab. X, 5—8).

Primjerci ove varijante imaju svaki za sebe po neki detalj što ga drugi nemaju. Prema tome, sjekira iz Ličkog Osika nesumnjivo je jedan novi oblik i po mojem mišljenju potječe iz neke radionice na prostoru Transdanubije ili zapadnih dijelova Karpatske kotline, koju za sada nije moguće bliže locirati. Što se tiče njezine kronologije, nema nikakvog razloga da se izdvoji od ostalih sjekira tog tipa, datiranih u posljednje faze ranog brončanog doba i prijelaza na srednje brončano doba (bronca A₂—B₁), kako je to već učinio B. Hänsel.³⁶

Grupa B

Ovoj grupi pripadaju sjekire koje imaju leđa u obliku lepeze. Rasprostranjene su od Karpata, preko Mađarske i Češke do Donje Austrije (tab. X, 1, 2).

Grupa C

Samo dva primjerka sjekira s polukruglastim leđima pripadaju ovoj grupi, i to jedna iz Mađarske, a druga iz Slovačke. (B. Hänsel, str. 186, lista 40 i table 1,32 i 12,14).

*

Iz tumula 4 potječe posuda nađena u grobu na kamenoj ploči, o čemu je bilo opširnije govora prilikom opisa tumula 4 u ovom radu. Posuda je tamno smeđa, mjestimično siva, neujednačeno pečena, dosta loše fakture u prijelomu, ali glatke površine. Ona spada u grupu trbušastih posuda nešto šireg, cilindričnog vrata, koji je na rubu malo razgrnut. Na truhu su dvije trakaste drške sa zadebljanim rubovima i dva bradavičasta ispupčenja s kružno udubenim rubom oko njih. (Dimenzije: visina 24 cm, promjer trbuha 25 cm, visina vrata 6,3 cm, promjer vrata 17 cm.) Osim spomenutih bradavica, na površini posude nema nikakvih drugih ornamenata (tab. VII, 2, 2a; tab. IX, 1).

Posuda je vjerojatno načinjena na licu mjesta, a po tipološkim odlikama neki je elementi povezuju sa širim područjima rasprostranjenja brončanodobne keramike. To se osobito odnosi na trakaste drške sa zadebljanim rubovima i karakteristična bradavičasta ispupčenja koja se javljaju na keramici ranog brončanog doba od Čehoslovačke, Mađarske i Austrije sve do naše obale. Tako u prahistorijskom naselju Nitriansky Hrádok-Zamčček, poznatom već po nalazu ostave sa sjekirama tipa Křtěnov, ova ispupčenja javljaju se na keramici isto kao i spomenuti tip

³⁶ B. Hänsel, o. c., prilog 1 i kronološka tabela na str. 21.

drške.³⁷ Treba napomenuti da su ovdje češći oblici keramike koja nije ornamentirana, i baš na takvim primjercima jedini su ukras drške i bradavice. Najveću sličnost s posudom iz Ličkog Osika pokazuje amfora bikoničnog trbuha koji prelazi u zaobljeni oblik, cilindričan i pri vrhu razgrnut obod, dvije trakaste drške sa zadebljanim rubovima i karakteristične bradavičaste ukrase. J. Vladar je datira u kasnu fazu Mađarovce kulture.³⁸ U naselju starijeg i srednjeg brončanog doba Vesele u Slovačkoj pojavljuje se također brojna keramika na kojoj su kao ukras bradavičasta ispupčenja rađena na isti način kao i na ostalim spomenutim lokalitetima.³⁹ U Mađarskoj se ovaj ukras javlja na posuđu već u Hatvan kulturi ranog brončanog doba i traje dalje do u srednje brončano doba.⁴⁰ U Donjoj Austriji treba spomenuti ostavu posuđa iz nalazišta Maisbirbaum, u kojoj također ima bliskih analogija posudi iz Ličkog Osika. Willfonseder je datirao ostavu u svoj stupanj bronca C.⁴¹ Slično su ukrašeni i neki primjerci keramike iz Böhheimkirchena i i Schönbühela, koji se datiraju u bronca A₂ stupanj, a traju i dalje u srednje brončano doba.⁴²

U neposrednoj blizini Like, u podvelebitskom području (Podgorski kanal), nedavno je V. Miroslavljević otkrio u spilji »Vlaška peć« keramiku ranog brončanog doba. Ova keramika ima dobru fakturu, glatku površinu, a odlikuje se trbušastim oblicima posuđa i bradavičastim ukrasima. Na velikom fragmentu jedne takve posude nalazi se bradavičasti ukras načinjen u istoj maniri kao i onaj na posudi iz Ličkog Osika.⁴³ Slični ukrasni elementi zapaženi su i u Bosni i zapadnoj Srbiji.⁴⁴ U Bosni je na više nalazišta ranog i srednjeg brončanog doba također zapažen velik broj trakastih drški sa zadebljanim rubom, a urna u tumulu 8 u Belotiću (zapadna Srbija) na zadebljanom trбуhu ima četiri trakaste drške između kojih su bradavičasta ispupčenja. Humak 8 spada u grupu vremenski mladih humaka, odnosno prilozu u njemu, po podacima M. i D. Garašanin . . . « ukazuju na vreme Reineckeove faze bronca C, iako pojedine indicije govore i za nešto kasniju epohu.«⁴⁵

Prema svemu ovdje rečenom čini se da se keramička posuda iz tumula 4 u Ličkom Osiku kronološki može sasvim dobro uklopiti u okvir koji je već dat za sjekiru iz tumula 6. Naime, iz ovih nekoliko primjera moglo se vidjeti da spomenuti oblici keramike traju od ranog brončanog do u srednje brončano doba pa čak i dalje, a da prostor na kojem se nalaze obuhvata široku geografsku regiju koja se prostire od srednje Evrope do Jadrana.

Način gradnje tumula, način sahranjivanja i sve ovdje navedene analogije koje arheološke nalaze, pa prema tome i nekropolu u Ličkom Osiku, datiraju u prijelaz od ranog na srednje brončano doba potvrđuju već iznesene teorije mnogih

³⁷ A. Točik, o. c., sl. 33, sl. 16,3; str. 35, sl. 17,1-3.

³⁸ J. Vladar, o. c., str. 276, sl. 20.

³⁹ A. Točik, o. c., tab. LII, 11; tab. LIV, 7; tab. LIX, 2.

⁴⁰ N. Kalicz, *Archaeologia hungarica* SN XLV, Budapest, 1968, tab. LXXII, 7, 4; LXXXII, 7; LXXXIV, 6; CX, 4; CXI, 6.

⁴¹ K. Willfonseder, o. c., str. 366 i tab. 16,3.

⁴² R. Pittioni, o. c., str. 369 i sl. 260,1 i 261,2-3.

⁴³ V. Miroslavljević, *Arheološki radovi i rasprave JAZU*, Zagreb, 1974, str. 269 sl. 2,2 i tekst na str. 266.

⁴⁴ B. Čović, *Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo*, tab. XXI, 2, 8.

⁴⁵ M. i D. Garašanin, *Zbornik radova Narodnog muzeja III*, Beograd, 1962, str. 60 i 65, sl. 8.

autora, suštinu kojih je već prije desetak godina iskazao A. Benac tvrdeći da je kontinentalni dio naše zemlje bio zahvaćen u starije i srednje brončano doba snažnim kulturnim utjecajima iz Podunavlja i srednje Evrope. Po njegovu mišljenju mnogi od elemenata materijalne kulture s tih područja došli su bez sumnje trgovačkim putem ili razmjenom, što se odnosi osobito na metalne proizvode.⁴⁶ Nalazi nekropole u Ličkom Osiku samo su još jedna nova potvrda ovom mišljenju. U isto vrijeme oni su trenutno najstariji sačuvan siguran trag kontinuiranog življenja na tom tlu. Autohtoni razvoj, u kojem se intenzivno osjećaju utjecaji srednje Evrope, Karpatske regije i Podunavlja (Transdanubija), može se sada pratiti preko nalaza ranog brončanog doba iz Ličkog Osika i srednjeg i kasnog brončanog doba nekropole u Bezdanjači kod Vrhovina⁴⁷ sve do početka i razvoja japodske kulture od kraja kasnog brončanog doba nadalje. Zahvaljujući nalazima iz Ličkog Osika, kao i onima iz Bezdanjače, očito je da se razvoj materijalne kulture ranog i srednjeg brončanog doba u Lici ne bi mogao izdvojiti iz zajedničke slike razvoja prahistorijskih kultura ostalih dijelova zapadnog Balkana.

POPIS I SADRŽAJ TABLI

Tabla I

Sl. 1, gradina Zubar; sl. 2, pogled na tumule 6, 7 i 8.

Tabla II

Sl. 1, tumul 7; sl. 2, tumuli 3 i 4.

Tabla III

Sl. 1, tumul 8; sl. 2, tumul 4, kamena jezgra.

Tabla IV

Sl. 1, tumul 4, detalj groba s posudom na ploči; sl. 2, tumul 4 — kamena jezgra s grobnom konstrukcijom.

Tabla V

Tumul 6 — kamena jezgra.

Tabla VI

Sl. 1, tumul 6 — kamena jezgra s grobnom konstrukcijom; sl. 2, tumul 6 — presjek grobne konstrukcije.

Tabla VII

Sl. 1, brončana bojna sjekira iz tumula 6; sl. 2 i 2a, posuda iz groba tumula 4.

Tabla VIII

Brončana bojna sjekira iz tumula 6.

Tabla IX

Keramička posuda iz groba tumula 4.

Tabla X

Sl. 1, Tipovi brončanih cjevastih sjekira: 1, Alberndorf, grob 1; 2, Hronský Beňadik; 3, Křtěnov; 4, Nitriansky Hrádok—Zameček; 5, Vatin; 6, Apa (Satu Mare); 7, Lički Osik; 8, Solt.

⁴⁶ A. Benac, Materijali sa VI kongresa jugoslav. arheologa, Beograd, 1963, izd. ADJ, Beograd, 1964, str. 49. Vidi takođe bilješku 12.

⁴⁷ R. Drechsler, UISPP — VIIIe Congrès, Beograd, 1971, str. 90—92.

POPIS I SADRŽAJ PRILOGA

Prilog 1. Situacijski plan lokaliteta Gromile s označenim položajem tumula. Mjerilo 1 : 500.
Prilog 2. Vertikalni presjek tumula 6. Mjerilo 1 : 100.

POPIS I SADRŽAJ SLIKA

Slika 1. Geodetska snimka gradine Zubar i lokaliteta Gromile. Mjerilo 1 : 5000.
Slika 2. Tlocrt tumula 3 s položajem grobne konstrukcije. Mjerilo 1 : 25.
Slika 3. Tlocrt tumula 4 s položajem grobne konstrukcije. Mjerilo 1 : 25.
Slika 4. Horizontalni presjek tumula 6 na dubini od 0,60 m s grobnom konstrukcijom.
Mjerilo 1 : 25.

ZUSAMMENFASSUNG

FRÜHBRONZEZEITLICHE TUMULI IN LIČKI OSIK

Gelegentlich der Erforschung des Geländes in der Umgebung von Gospić im Jahre 1973, wurde eine Nekropole von 8 erdenen Tumuli am Rande der Ortschaft Lički Osik entdeckt. Die Lokalität heisst »Gromile« und befindet sich am Fusse einer prähistorischen Wallburg (Tafel I, 1). Ausgrabungen der Wallburg wurden nicht unternommen; jedoch, nach den an der Oberfläche gefundenen Tonscherben zu urteilen, war hier eine Siedlung erst seit früher Eisenzeit, und folglich gehören die Tumuli nicht den Bewohnern der erwähnten Siedlung sondern sind früheren Datums. Die Tumuli sind, wie aus dem Plan ersichtlich ist, in zwei parallelen Reihen nebeneinander errichtet. (Anhang 1). Im Laufe des Sommers 1974 wurden alle acht Tumuli — deren Mehrzahl durch Bodenbearbeitung ziemlich beschädigt war — erforscht.

Alle Tumuli waren annähernd ähnlicher Dimensionen: 0,90—1,30 m hoch, mit einem Durchmesser von 9—16 m, durch ständiges Pflügen abgeflacht und in die Breite gezogen. Die Tumuli bestanden aus einer Erdhülle und einem Steinernem Kern. (Querschnitt des Tumulus 6 in Anhang 2). Die Konstruktion der Tumuli war folgende: in der Mitte befanden sich grössere unbehauene Steine in einem fast vollkommenen Kreis angeordnet, welcher bis zu einer Höhe von cca. 0,5 m mit kleinen Steinen angefüllt war; in der Mitte dieses Kreises befand sich das eigentliche Grab; dieses bestand aus 1—2 Reihen schön aneinander gefügter, unbehauener Steine und war mit zersplittertem, enggepacktem Gestein ausgelegt; auf dieser steinernen Unterlage wurden die Toten in ausgestreckter Lage, mit entlang dem Körper ausgestreckten Armen gebettet. In der Regel befindet sich in einem Tumulus nur ein einziges Grab. Alle Gräber waren in Richtung N—S ausgerichtet, mit kleinen NW — SO Abweichungen.

In nur zwei Tumuli wurden Beigaben vorgefunden, diese waren jedoch in ihrer Beschaffenheit so charakteristisch dass anhand derselben eine Datierung der Nekropole möglich war. Aus diesem Grund werden hier nur die Tumuli 4 und 6 — in welchen die Beigaben gefunden wurden — Erwähnung finden.

Tumulus 4 hatte samt seiner Erdhülle eine Höhe von 1,40 m und einen Durchmesser von 10 m (Bild 3 und Tafel III, 2, Tafel IV, 1, 2). Nach Entfernung der Erdhülle wurde der steinerne Kern blossgelegt; dessen Masse betragen $4,9 \text{ m} \times 3,30 \text{ m}$. Das Objekt war durch ständiges Bearbeiten der Erde dermassen stark beschädigt dass zumindest die beiden obersten Steinreihen vollkommen fehlten. Der ursprüngliche steinerne Kern hätte folglich eine Höhe von 1,20 m haben können, während er gegenwärtig eine Höhe von nur 0,60 m aufweist. In der Mitte des Kerns befand sich nur ein einziges Grab; die Steine desselben sind mit der geraden, wenn auch unbehauenen Seite nach innen gerichtet und bilden somit eine mehr oder weniger glatte Wand. Der Boden des Grabes ist mit kleinen, enggepackten Steinen ausgelegt. Im Grabe befand sich das Skelett eines Mannes in ausgestreckter, N—S ausgerichteter Lage, mit entlang der Körpers gestreckten Armen. Das Skelett war in schlechtem Zustand; in situ wurden nur die Knochen der Arme und Beine gefunden. Im nördlichen Teil des Grabes wo sich der Kopf hätte befinden sollen, befand sich eine rechteckige, steinerne Platte auf welcher ein Tongefäss stand. Nach Entfernung des Gefässes wurde auch nicht die geringste Spur des Schädels des Verstorbenen gefunden, werden auf der Steinplatte noch unterhalb derselben, obwohl noch 0,30 m tief unterhalb des Grabbodens gegraben wurde. Darum wird angenommen dass hier vielleicht ein Krieger bestattet wurde der irgendwo im Kampfe gefallen war und es nicht möglich gewesen war alle Körperteile ins Grab zu legen. Oder es handelt sich vielleicht um eine rituelle Handlung welche die Enthauptung eines Verstorbenen vorsah — worüber wir jedoch keinerlei Anhaltspunkte besitzen.

Das im Grabe gefunden Gefäss war beschädigt, doch waren alle Teile desselben erhalten geblieben und es konnte folglich gut rekonstruiert werden. (Tafel IX, 1, und Tafel VII, 2, 2a). Im Gefäss waren keinerlei Beigaben vorhanden. Das Tongefäss hat eine glatte, bräunlich-graue Oberfläche, einen zylinderförmigen Hals und charakteristische, warzenartige Ausbuchtungen, bandartige Henkel mit verdickten Rändern wie sie in Gräbern und Depotfunden der letzten Stufe der Frühbronzezeit vorkommen (Bronze A₂—B₁) in der Tschechoslovakei, Ungarn und Österreich, sowie im westlichen Balkan (siehe Anmerkung 37—44).

Tumulus 6 war, einschliesslich der Erdhülle 1,35 m hoch, mit einem Durchmesser von 16 m, der durch ständige Bearbeitung des Bodens stark erweitert war. Die Höhe des steinernen Kerns betrug 1,05 m, sein Durchmesser 7 m. Unterhalb 0,60 m des obersten Randes befand sich ein aus Steinen gebautes Grab, ähnlich demjenigen im Tumulus 4 (Tafel V, 1, 2, und Tafel VI, 1, 2,). Auf der linken Brustseite des männlichen Skeletts wurde eine bronzene Streitaxt gefunden (Tafel VII, 1, und Tafel VI, 1).

Ihrer Form nach zählt die Streitaxt zur Gruppe der Schaftröhrenäxte, welche je nach Beschaffenheit der Nacken wiederum in 3 Gruppen zerfällt: fächerförmige, kammförmige und kugelförmige Äxte. Nach B. Hänsel wurden in Europa insgesamt 25 Streitäxte gefunden, wovon die kammförmigen Äxte die häufigsten und bekanntesten sind und deren Streufunde sich über das Karpatenbecken, die Tschechoslovakei und Österreich erstrecken. Nur einzelne Exemplare befinden sich noch im Süden von Schweden, Nord- und Mitteldeutschland und in Jugo-

slawien. Auf Grund begleitender Funde in Hortfunden und Gräbern werden diese Streitäxte in die späten Phasen der Frühbronzezeit eingestuft, d. h. nach Reineckes Chronologie gehören sie zur Stufe Bz A₂—B₁.

Bei Vergleichen des Fundes aus Lički Osik mit allen anderen bekannten und veröffentlichten Schaftröhrenäxten muss folgendes betont werden: die Äxt aus Lički Osik gehört, ihren Grundzügen entsprechend, zu den kammförmigen Streitäxten (Typus Křtěnov), d. h. nach Klassifikation Tschechischer Autoren, zu der ersten Variante. Bei weiterer Analyse von Äxten dieses Typs wird man gewahr dass innerhalb dieser ersten Gruppe einige kleinere Typologische Unterschiede bestehen. Demzufolge habe ich eine neue Einstufung der Schaftröhrenäxte entworfen, und zwar dermassen dass ich die bestehenden drei Varianten in Gruppen A, B und C umbenannt, und innerhalb der Gruppe A zwei Varianten aufgestellt habe. Infolgedessen würde die Einteilung der Schaftröhrenäxte jetzt so aussehen;

Gruppe A

Variante I

Hierzu zählen Äxte mit kammförmigen Nacken, als Křtěnov Typ bezeichnet. Die Äxte dieser Variante haben einen kleinen, halbkreisförmigen Kamm dessen unterer Teil gerade geschnitten ist — und sind auf einen relativ kleinen geographischen Raum beschränkt: Tschechei, Slowakei und Mähren (Tafel X, 3 und 4).

Variante II

Zu dieser Variante zählen Äxte mit grossem, halbkreisförmigem Kamm; sie erscheinen in Teilen des Karpatenbeckens und in Transdanubien. Zu dieser Variante zählen auch die Äxte aus Jugoslawien, aus Vatina und Lički Osik (Tafel X, 5, 7).

Gruppe B

Zu dieser Gruppe zählen alle Äxte mit fächerförmigen Nacken. Streufunde derselben erstrecken sich von den Karpaten über Ungarn, Tschechoslowakei bis Niederösterreich. (Tafel X, 1, 2).

Gruppe C

Äxte mit kleinen, halbkugeligen Nacken sind äusserst selten; gegenwärtig sind uns insgesamt nur zwei Exemplare bekannt; eines stammt aus Ungarn, das andere aus dem Karpatenbecken.

Bei den Äxten der Gruppe A, Variante I, bemerken wir dass sie sich alle durch kleine aber charakteristische Einzelheiten von einander unterscheiden. Meiner Ansicht nach, beruht dies auf der Tatsache dass jede dieser Äxte aus einer anderen

Werkstatt stammt. Die Axt aus Lički Osik muss ebenfalls einer Werkstatt zugeschrieben werden deren Ortslage vorläufig nicht näher bestimmt werden kann, die aber in den westlichen Teilen des Karpatenbeckens oder in Transdanubien zu suchen wäre. Betreffs der Datierung dieser Streitaxt besteht keine Ursache sie von ähnlichen Äxten dieser Variante abzusondern, die — wie schon von B. Hänsel vorgeschlagen — in die letzte Stufe der Frühbronzezeit (Bronze A₂—B₁) einzustufen sind.

VERZEICHNIS UND INHALT DER TAFELN

- Tafel I
Abb. 1, Wallburg »Zubar«; Abb. 2. Ansicht der Tumuli 6, 7 und 8.
- Tafel II
Abb. 1, Tumulus 7; Abb. 2. Tumuli 3 und 4.
- Tafel III
Abb. 1, Tumulus 8; Abb. 2, Tumulus 4, steinerne Kern.
- Tafel IV
Abb. 1, Tumulus 4, Detail der Grabes mit Tongefäss auf der steinernen Platte; Abb. 2, Tumulus 4, steinerne Kern mit Grabkonstruktion.
- Tafel V
Tumulus 6 — steinerne Kern.
- Tafel VI
Abb. 1, Tumulus 6 — steinerne Kern mit Grabkonstruktion; Abb. 2, Tumulus 6 — Querschnitt der Grabkonstruktion.
- Tafel VII
Abb. 1, bronzene Streitaxt aus Tumulus 6; Abb. 2 und 2a, Tongefäss aus Grab 4.
- Tafel VIII
Bronzene Streitaxt aus Tumulus 6.
- Tafel IX
Tongefäss aus dem Grabe in Tumulus 4.
- Tafel X
Abb. 1, Typen bronzener Schafttröhrenäxte: 1, Alberndorf, Grab 1; 2, Hronský Beňadik; 3, Křténov; 4, Nitriansky Hrádok-Zameček; 5, Vatin; 6, Apa (Satu Mare); 7, Lički Osik; 8, Solt.

BEILAGEN

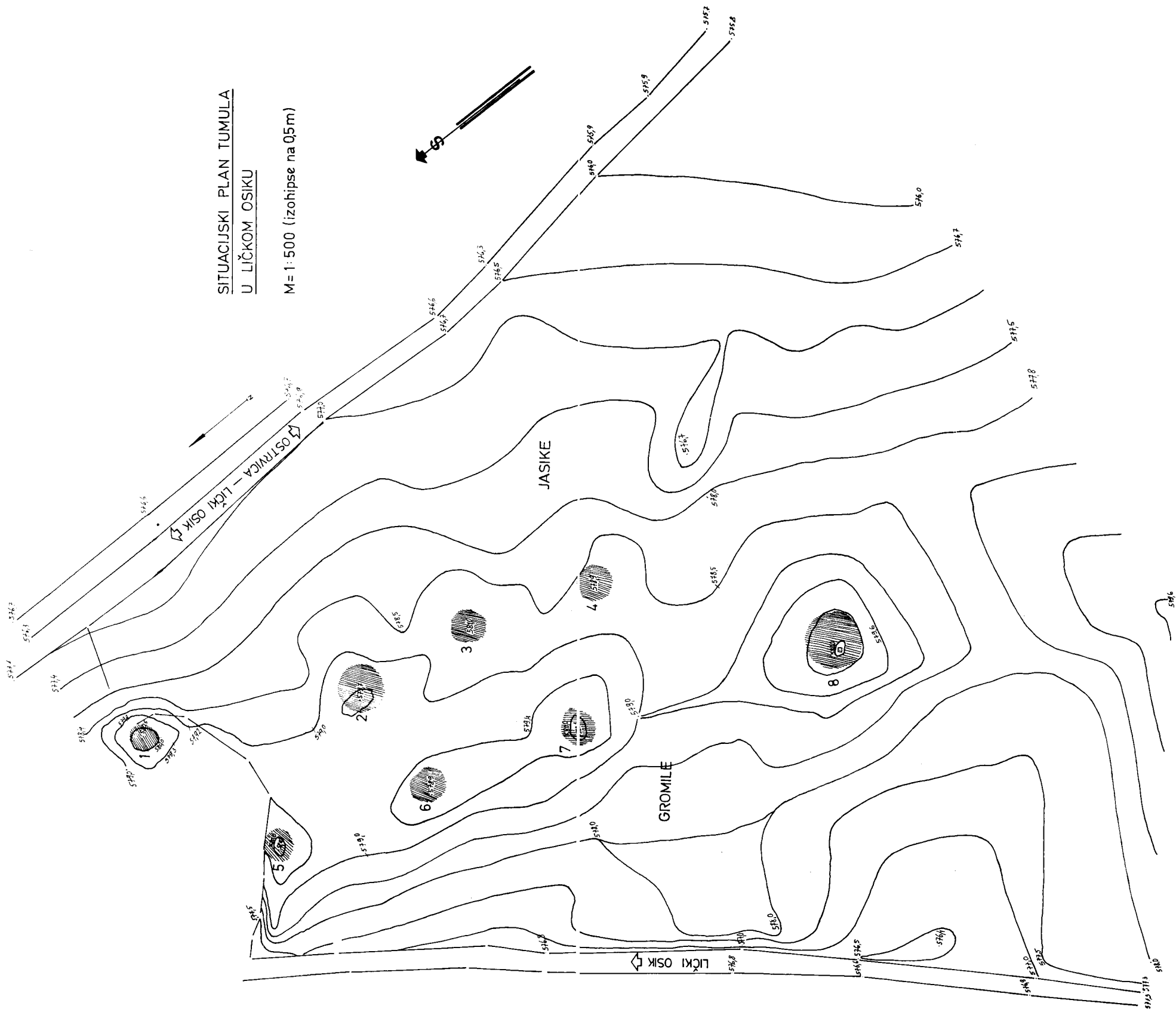
1. Lageplan der Lokalität Gromile mit Aufzeichnung der Lage der Tumuli. Massstab 1 : 100.
2. Senkrechter Querschnitt des Tumulus 6. Massstab 1 : 100.

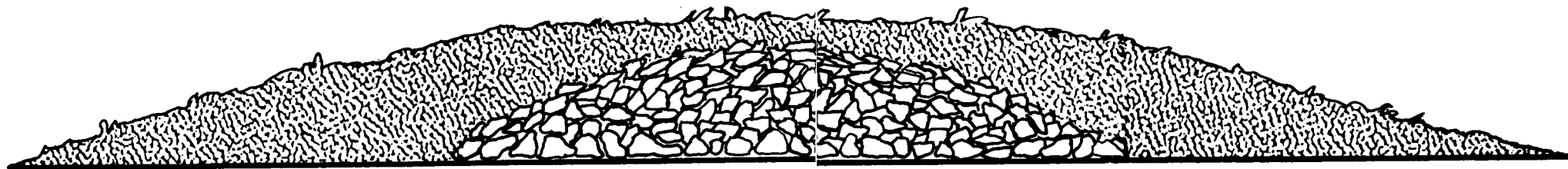
TEXTABBILDUNGEN

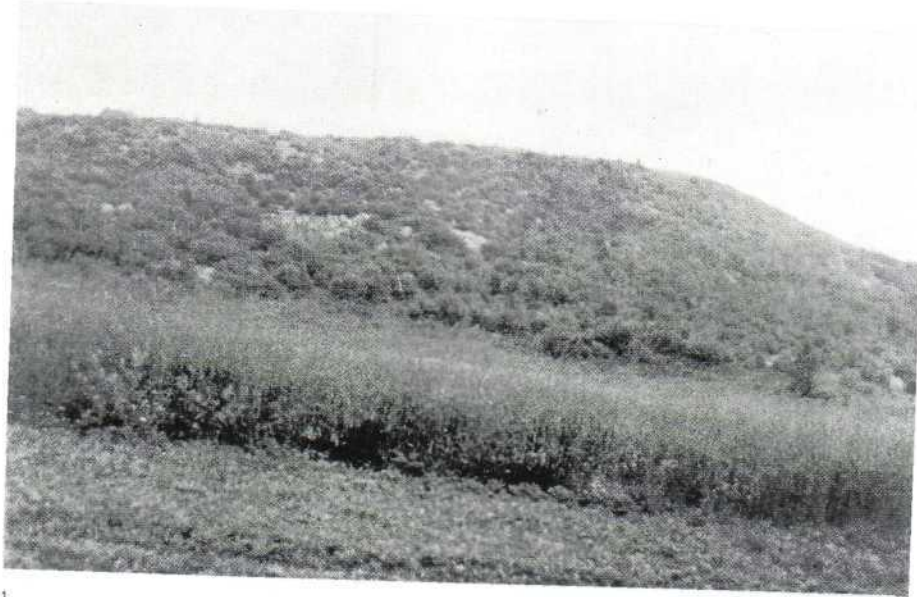
1. Geodetische Aufnahme der Wallburg »Zubar« und der Lokalität Gromile. Massstab 1 : 5000.
2. Grundriss des Tumulus 3 mit Lage der Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.
3. Grundriss des Tumulus 4 mit Lage der Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.
4. Wagrechter Querschnitt des Tumulus 6 in einer Tiefe von 0,60 m mit Grabkonstruktion. Massstab 1 : 25.

SITUACIJSKI PLAN TUMULA
U LIČKOM OSIKU

M=1:500 (izohipse na 0,5m)

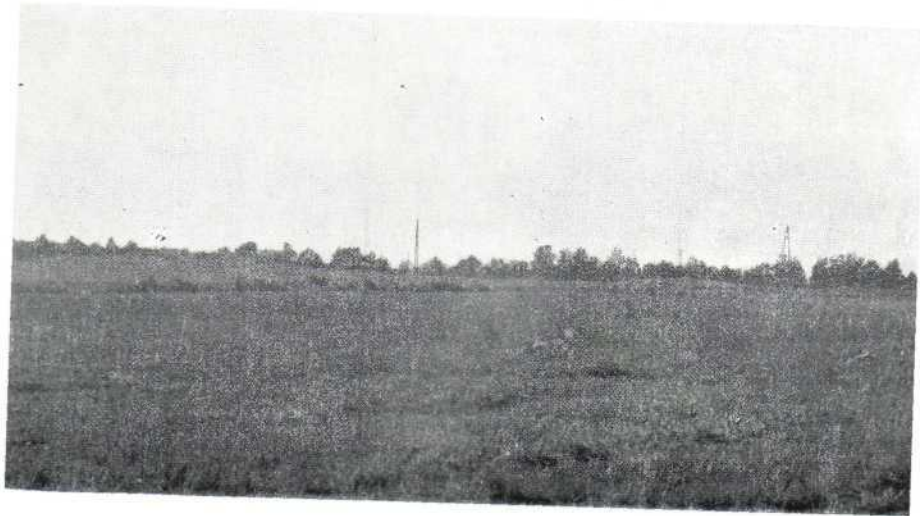

1

2

1

2

1

2

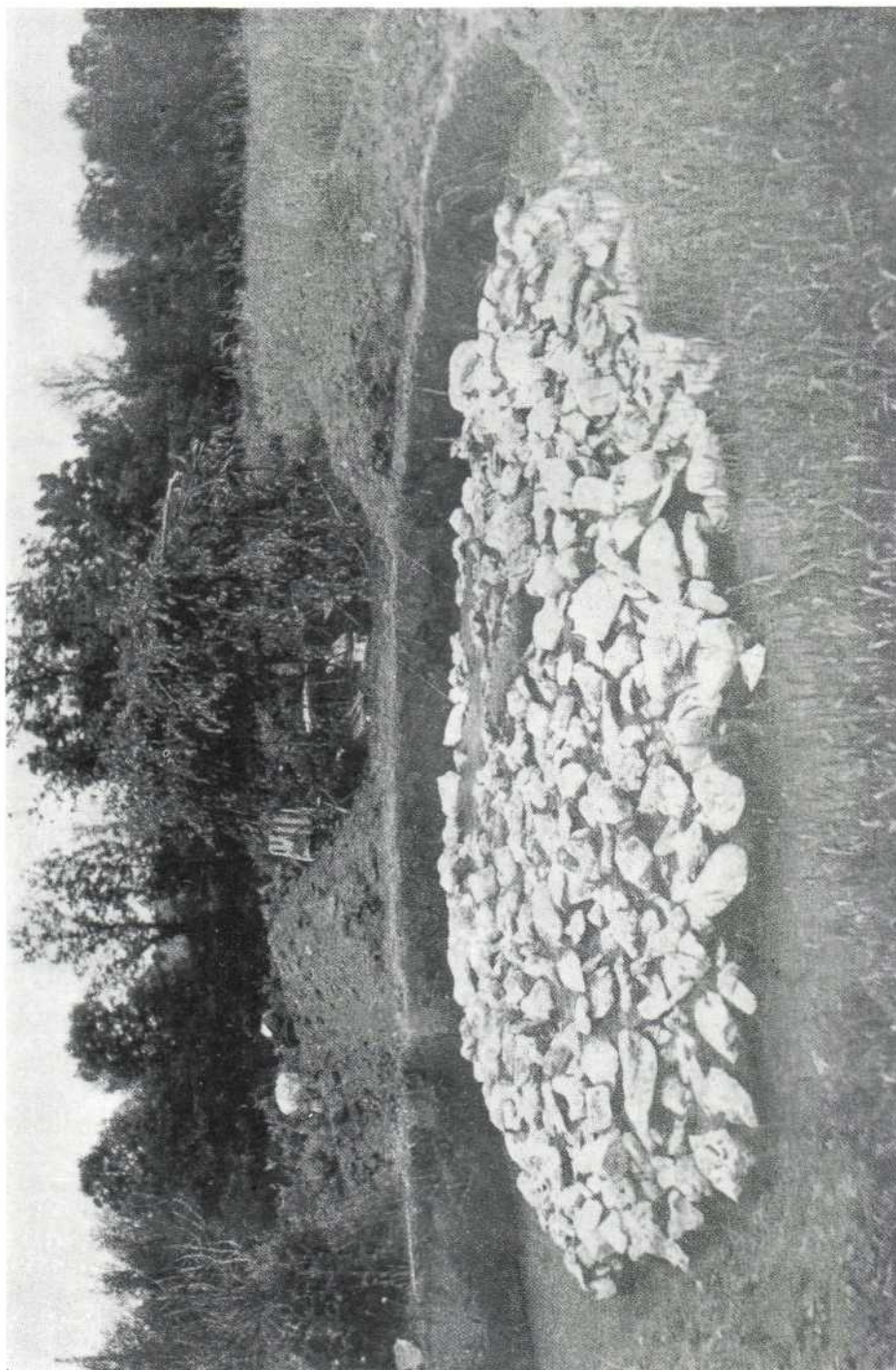

1

2

1

2

